

Obilježja konzumiranja alkohola kod učenika srednje medicinske škole

Olivera Petrak¹, Verica Oreščanin², Aleksandar Racz¹

¹Zdravstveno veleučilište, Zagreb

²Klinička bolnica Dubrava, Zagreb

Sažetak

Konzumacija alkohola široko je rasprostranjena u hrvatskoj kulturi, a također je sve izraženija pojava kod adolescenata. Cilj našeg istraživanja bio je utvrditi učestalost i obilježja konzumacije alkohola kod 100 učenika srednje medicinske škole u Zagrebu, te utvrditi razlikuju li se navedene varijable obzirom na neka sociodemografska obilježja. 90% učenika do sada je probalo alkoholna pića. Vrijeme prve konzumacije kreće od 11 godina (17.2%) do 15 (28.3%), pri čemu dječaci započinju značajno ranije. Prvi susret s alkoholom većina djece imala je na zabavi (46%), u vlastitom domu (28%), odnosno kod prijatelja ili u parku. U posljednjih mjesec dana 42% učenika bilo je pijano jednom ili više puta. 55% učenika smatra da je u redu opiti se vikendom, a ta skupina započela je s konzumacijom alkohola značajno ranije od onih koji smatraju da nije u redu opiti se vikendom. Djevojke preferiraju žestoka pića i koktele, a mladići pivu.

Ključne riječi: alkohol, srednja škola, adolescencija

Abstract

Alcohol consumption is widely represented in Croatian culture and is also growing phenomenon among teenagers. Objectives of our research was to determine the characteristics of alcohol consumption by college students. 100 nursing school students were examined about alcohol adversity and various aspects of its consumption. 90% of students had repeatedly consumed alcoholic beverages. Time of the first intake was from 11 years (17.2%), to 15 (28.3%), boys beginning significantly earlier. First alcohol consumption dominantly occurred at party (46%), than at home (28%), or on other places. 42% of students were drunk once or more times in the last month. 55% of students think it is ok to get drunk on weekends, and they began drinking significantly earlier than those who think this is not right. Girls prefer liquors and long drinks, boys prefer beer.

Key words: alcohol, high school, adolescence

1. Uvod

Konzumacija alkohola u našem društvu široko je zastupljena. Postoci koji o tome govore donekle se razlikuju od istraživanja do istraživanja. Thaller navodi da se 15% stanovništva Hrvatske povremeno opija, dok je 6% ovisnika o alkoholu, pri čemu po potrošnji alkoholnih pića prednjače Ličko-senjska, Primorsko-goranska i Istarska županija (1). Ti se postoci donekle razlikuju od europskih nalaza, gdje ima 9% registriranih alkoholičara (2). Sakoman i suradnici navode da oko 10% muškaraca i 4% žena u europskim zemljama ima određene probleme zbog prekomjernog pijenja alkohola (3). Kad uzmemo u obzir da posljedice alkoholizma ne osjećaju samo alkoholičari, već izravno i članovi njihove uže obitelji, broj osoba koje trpe zbog pretjerane konzumacije alkohola višestruko se povećava.

Konzumacija alkohola je i kod adolescenata sve raširenija pojava. S obzirom na razvojne specifičnosti perioda adolescencije, njihovog neiskustva, te sklonosti traženju uzbuđenja, mladi te dobi „plodno su tlo“ za pojavu i razvoj ovisničkog ponašanja. Ovisnost o alkoholu na prvom je mjestu među ovisnostima kod mladih u Hrvatskoj (2). Nije jednostavno pouzdano utvrditi točan postotak mladih koji piju ili se opijaju, jer se ti postoci mogu razlikovati s obzirom na različite sociodemografske karakteristike (spol, mjesto stanovanja, obrazovanje roditelja i sl.), no, nalazi su suglasni da se s konzumacijom alkohola započinje vrlo rano, već u osnovnoj školi, a usporedo s tim raste i količina pića koju mladi prosječno konzumiraju. Pokazuje se da prva iskustva mladi stječu već na prijelazu iz kasnog djetinjstva u ranu adolescenciju (3). U istraživanju na opsežnom uzorku srednjoškolaca utvrđeno je da je do petnaeste godine života alkohol probalo više od 80% dječaka i djevojčica, što se podudara s nizom ostalih istraživanja o prvim kontaktima s alkoholom (May, 1992; Hibell i sur; 1997) (3). Postoji trend porasta pijenja na prijelazu iz prvog u drugi razred srednje škole kod oba spola (4). Da je konzumacija alkohola raširena pojava kod mladih, potvrđuju i druga istraživanja provedena na našoj populaciji. Tako je kod srednjoškolaca s područja Rijeke učestalost pijenja alkoholnih pića utvrđena kod čak 95.7% sudionika (5), a na području Zagrebačke županije taj postotak kreće se između 83 i 94.2%, ovisno o spolu (6). Na uzorku učenika šestih razreda u Zagrebačkoj županiji postotak onih koji su probali alkoholna pića iznosi 60% (7), dok je u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji do osmog razreda alkoholno piće konzumiralo 78% učenika (8). O sličnim podacima govori i Dekalić za područje Samobora gdje je alkohol probalo 80% dječaka i 72% djevojčica (9). Prema izvješću ESPAD-a za 2011. godinu, u periodu od 1999. do 2003. godine dogodio se izraziti porast pijenja mladih u Hrvatskoj, pa smo do 2003. godine bili ispod prosjeka ESPAD zemalja, ali to više nije slučaj.

Npr. u 2007. u Hrvatskoj je 84% mladih barem jednom probalo alkohol, dok je 82% bio prosjek zemalja ESPAD-a (10), da bi za 2011. imali 85% mladih s istim iskustvom (11).

Mladi rano započinju i s opijanjima, pa je osim broja djece i mladih koja su do određene dobi probala alkoholno piće, istraživačima zanimljivo utvrditi i koliki je broj pijanstava koje su mladi iskusili tijekom određenog perioda. Po ESPAD-u 2011., barem jednom u posljednjih godinu dana bilo je pijano 43% mladih u Hrvatskoj, po čemu također nadmašujemo prosjek zemalja ESPAD-a koji iznosi 39% (10). Gotovo 70% mladića i 46% djevojaka srednjoškolske dobi u Zagrebačkoj županiji opilo se tijekom svog života više od 5 puta (6), odnosno s područja Osijeka i Zagreba 69% djece od 13 do 19 godina opilo se pivom ili vinom, a 60% žestokim pićem (12). U Bjelovarsko-bilogorskoj županiji opija se 38.7% ispitanih učenika (8), a toliki je postotak i za mladiće s područja Rijeke koji se opijaju nekoliko puta mjesečno. Na području Samobora se do 12.-e godine života napilo 9% dječaka i 2% djevojčica, a od 13. do 15. godine 18% dječaka i čak 35% djevojčica (9). ESPAD 2011. daje podatke da smo po opijanju mladih na 7. mjestu u Europi: u posljednjih 30 dana opilo se barem jednom 24% mladića i 17% djevojčica (11). S obzirom da u različitim istraživanjima nisu ujednačeni vremenski periodi za izražavanje frekvencije određene pojave vezane uz konzumaciju alkohola, to otežava usporedbu rezultata.

Ekscesivna konzumacija, koja podrazumijeva 5 i više alkoholnih pića u jednoj prilici, prisutna je tijekom posljednjih 30 dana kod 50% mladih u Hrvatskoj (prosjek zemalja ESPAD-a za 2007. je 43%) (10). Po izvještaju ESPAD-a za 2011. godinu, po ekscesivnom pijenju Hrvatska je na žalosnom trećem mjestu, odmah iza Danske i Malte.

Najčešće se pije vikendom, što je pravilo kod mladića, dok djevojke, ovisno o istraživanju, najčešće piju u posebnim prigodama, a tek onda vikendom (5).

Generalno možemo reći da je konzumacija alkoholnih pića kod mladića učestalija, kako na europskoj, tako i na hrvatskoj razini. No, u istraživanju Kružić Lulić i suradnika dobiven je nalaz da su srednjoškolke u Zagrebačkoj županiji čak premašile mladiće po učestalosti konzumacije (6), dok na području Rijeke nisu dobivene značajne razlike u učestalosti pijenja i opijanja između mladića i djevojaka (5).

Po ESPAD-u 2007. mladići u Europi više piju pivu, dok su djevojke sklonije žestokim pićima koje konzumiraju same ili kao miješana pića (10). Takav je odabir pića po spolu potvrđen i u Hrvatskoj (npr. 6, 9, 13). Iako mladići u Hrvatskoj još uvijek prednjače po ekscesivnom pijenju tijekom posljednjih 30 dana (59%), i kod djevojaka je to sve učestaliji trend (48%). Do 2007. dogodio se intenzivan skok u pretjeranom opijanju kod djevojaka, da bi se u 2011. taj postotak donekle smanjio (11). Razlike možemo vidjeti i s obzirom na

veličinu prebivališta mladih; kod mladih u gradovima na području Ličko-senjske županije imamo veći postotak povremenih konzumenata žestokih alkoholnih pića, u odnosu na manja mjesta, vjerojatno uslijed veće dostupnosti alkohola (1).

Razlozi za ekspanziju sve učestalije konzumacije alkohola kod mladih u Hrvatskoj mnogostruki su, ali jedan od najvažnijih svakako je društvena prihvatljivost konzumiranja alkohola u našoj kulturi koja se očituje u sljedećim tradicionalnim navadama: alkoholna pića nezaobilazan su dio bilo kakve proslave, kod nas je uobičajeno mišljenje da umjerena konzumacija alkohola djeluje terapijski, pa se ona povezuje s prevencijom zdravlja („jedna čašica za bolju cirkulaciju“), alkohol je povezan s određenom vrstom hrane (aperitiv prije jela, crno vino uz određenu vrstu mesa itd.), pri čemu je uloga obitelji u stjecanju navika uporabe alkohola najvažnija. Tome govori u prilog podatak da je u Zagrebačkoj županiji preko 80% mladih koji su probali alkoholna pića, prvu konzumaciju imalo u roditeljskom domu (7). Možemo reći da u našem društvu postoji tzv. „alkoholna kultura“, a to znači da je pijenje prihvatljivo i alkohol je nazočan u svim područjima društvenog života. Društvo ne samo tolerira pijenje nego ga i promiče, jer se na alkoholno piće gleda se kao na facilitator međuljudskih odnosa i simbol prijateljstva (14).

Možemo se zapitati kako je moguće da mladi tako (očito) lako dolaze do alkohola kada je zakon jasan u svojoj odredbi da je prodaja alkoholnih pića zabranjena osobama mlađim od 18 godina. Očigledno je da taj zakon još nije zaživio; moguće je da u njegovom provođenju postoje određene poteškoće, odnosno nema dovoljno resursa ili interesa za njegovo provođenje.

2. Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi učestalost i obilježja konzumacije alkohola kod učenika srednje medicinske škole u Zagrebu, te utvrditi razlikuju li se navedene varijable obzirom na neka sociodemografska obilježja.

3. Metode

Istraživanje je provedeno u Školi za medicinske sestre Mlinarska, u Zagrebu tijekom 2010. godine. Ispitivanjem je obuhvaćeno 100 učenika, od čega su 52 učenika drugog razreda i 48 učenika trećeg razreda, prosječne dobi 16.7 godina uz SD 0.76 (raspon od 15 do 19 godina). U radu je korištena anonimna anketa, a učenicima je naglašeno da je njihovo sudjelovanje dobrovoljno.

Anketa je napravljena za potrebe ovog istraživanja, a sadrži pitanja zatvorenog tipa koja se odnose na različite aspekte konzumiranja alkohola (prva iskustva, uvjeti konzumiranja, učestalost i slično.) Ispitivanje je provedeno grupno uz suglasnost ravnateljice škole. Od ukupno 100 ispitanih učenika, 22 su mladića, a 78 djevojaka.

Opći uspjeh na kraju prošle godine bio je dobar za 50 učenika, vrlo dobar kod 26 učenika, odličan kod njih 9, s dovoljnim je prošlo 7 učenika, a ponavljača je 8. S oba roditelja živi 81 učenik, samo s majkom 15 učenika, samo s ocem jedan učenik, dok s nekim drugim živi troje učenika.

U radu su korišteni postupci deskriptivne i inferencijalne statistike, a obrada je napravljena programskim paketom SPSS, inačica 15.0.

4. Rezultati

Prvi istraživački problem odnosio se na učestalost i druga obilježja konzumacije alkoholnih pića učenika srednje medicinske škole. Od njih stotinu, čak 91% učenika (frekvencija uglavnom odgovara postotku) više je puta konzumiralo alkoholna pića, 7% učenika jednom, a samo dvije osobe nikada nisu konzumirale alkohol. Kao razlog konzumacije alkoholnih pića najčešće navode društvo (kod 59% učenika), 5% učenika je alkohol konzumiralo zbog tuge, 26% zbog radoznalosti, a jedna osoba zbog problema u obitelji. Preostalih 8 učenika dalo je više razloga za konzumaciju. Zanimalo nas je i kada su učenici započeli s konzumacijom alkohola (tablica 1.).

Tablica 1. Dob prve konzumacije alkoholnih pića za učenike srednje medicinske škole (N=99).

Dob prve konzumacije u godinama	f	%
11	17	17,2
12	12	12,1
13	22	22,2
14	20	20,2
15	28	28,3
Ukupno	99	100,0

Najmanja navedena dob bila je 11 godina, a najveća 15. Čak 17,2% djece konzumiralo je alkohol u dobi od 11 godina, dok je 15 godina dob kada je najveći broj učenika, njih 28,3% prvi puta probalo neko alkoholno piće.

Od djece koja su već konzumirala alkoholno piće, većina učenika (46%) prvi puta je to učinila na zabavi, 28% kod kuće, 11% kod prijatelja, 13% u parku, a jedna osoba negdje drugdje. U društvu se najčešće konzumira pivo (kod 34% učenika), zatim žestoka pića (25%), 19% učenika pije vino, a 9% koktele, 6% učenika u društvu najčešće ne pije, a preostalih 7% miješa neka od ponuđenih pića. Većinom (53%) piju s grupom vršnjaka, 34% s prijateljem ili prijateljicom, jedna osoba pije sama, a 11% učenika obično ne pije.

Vrlo često konzumiranje alkohola na zabavama kako bi se bolje zabavilo prisutno je kod 18% učenika, 33% to radi često, 37% rijetko, a 12% nikada.

Na pitanje koliko puta su se opili u zadnjih mjesec dana, većina (58%) odgovara da se nisu opili. U tablici 2. prikazani su podaci o broju pijanstava u posljednjih mjesec dana.

Tablica 2. Broj pijanstava učenika srednje medicinske škole u posljednjih mjesec dana (N= 100).

Broj pijanstava	f
nijednom	58
1	18
2	10
3	9
5	3
7	1
8	1
Ukupno	100

Vidimo iz tablice 2. da ima učenika koji su čak 5, 7 ili 8 puta bili pijani tijekom zadnjih mjesec dana. Kad konzumiraju alkoholna pića, većini učenika (65%) se njihovi prijatelji pridružuju u konzumaciji alkohola, ili nemaju nikakvu reakciju (18%). Jednu osobu prijatelji u tome podržavaju, a prijatelji samo deseterice učenika ih odgovaraju od alkohola. Šest učenika dalo je neki drugi odgovor.

Zanimalo nas je utvrditi obiteljsku pozadinu učenika, pa smo ih pitali pije li netko u njihovoj obitelji, te znaju li im roditelji da oni konzumiraju alkohol. U više od pola obitelji (52%) nitko ne pije, u 25% pije jedan roditelj, u čak 15% obitelji piju oba roditelja, a u 8%

obitelji piju braća ili sestre. Po saznanju učenika, za čak 51% učenika roditelji ne znaju za česta konzumiranja alkohola svoje djece, 45% roditelja zna, a samo 4 učenika navodi da ne piju često, čime vjerojatno žele reći da roditelji nemaju što ni znati.

Osim konkretnog ponašanja učenika, zanimalo nas je i njihovo mišljenje o navedenoj problematici: kakav im je stav o pijenju mladih vikendom, koliko i gdje se danas najviše pije, je li nasilje kod mladih pod utjecajem alkohola česta pojava, te što misle o zabrani prodaje i točenja alkohola mlađima od 18 godina. Zabrinjavajuće je što čak 56% učenika smatra da je u redu opiti se vikendom, dok ih 44% smatra da to nije u redu. 57% učenika smatra da mladi danas najviše konzumiraju alkohol u disco klubovima, 23% u parkovima, 15% ih misli da je to u kafićima, 3% na ulici, dok po 1% smatra da se alkohol konzumira u školi, odnosno kod kuće. Na upit što misle koliko mladi danas piju, učenici većinom smatraju da mladi danas puno piju (92%), 5% misli da mladi ne piju puno, a 3% učenika ne zna.

Čak 55% učenika smatra da je nasilje pod utjecajem alkohola prisutno u svakodnevnom životu mladih, 22 učenika misli da nije tako, a 23 učenika nema mišljenje o tome. Što se tiče zabrane prodaje i točenja alkoholnih pića mlađima od 18 godina, 41% učenika ima pozitivan stav prema zabrani, 26% učenika smatra da to nije uredu, a 33% nema o tome mišljenje.

Zanimalo nas je i utvrditi kakav je odnos promatranih varijabli obzirom na neka sociodemografska obilježja. U našem uzorku nismo pronašli statistički značajnu razliku po spolu s obzirom na učestalost konzumacije alkoholnih pića, ni po mjestu gdje su prvi puta probali alkoholno piće, kao ni po stavu je li u redu opijati se vikendom. Ali, nađena je značajna razlika u izboru vrste alkoholnih pića: djevojke značajno više preferiraju žestoka pića i koktele, a mladićima je na prvom mjestu pivo ($\chi^2=4$; $P<0.05$). Tablica 3. daje pregled rezultata t-testova.

Tablica 3.: T-testovi po spolu, stavu o opijanju vikendom i saznanju roditelja učenika srednje medicinske škole za različita obilježja konzumacije alkoholnih pića (N=98).

Varijable	Spol			Stav o opijanju vikendom			Znanje roditelja		
	t	df	P	t	df	P	t	df	P
učestalost konzumacije	-0,374	98	0,710	1,141	97	0,257	0,191	94	0,849
dob prve konzumacije	-2,420	98	0,017	1,907	97	0,059	-2,857	94	0,005
broj pijanstava u mjesec dana	1,428	98	0,156	3,547	97	0,001	0,321	94	0,749

Iz tablice 3. vidljivo je da se učenici i učenice međusobno značajno razlikuju samo po dobi u kojoj su prvi puta probali alkoholno piće: za dječake prosječna dob je 12.68 godina, dok djevojčice svoja prva iskustva s konzumacijom alkoholnih pića imaju u prosjeku u dobi od 13.5 godina. Po učestalosti pijenja, broju pijanstava u zadnjih mjesec dana i učestalosti pijenja iz zabave nije utvrđena statistički značajna razlika po spolu.

S obzirom na stav učenika je li u redu opijati se vikendom ili ne, utvrdili smo da se statistički značajno razlikuju samo po broju pijanstava u zadnjih mjesec dana ($t=3.55$; $df=97$; $P=0.001$): učenici koji smatraju da je u redu opijati se vikendom imaju statistički značajno više pijanstava u posljednjih mjesec dana. Kod učenika s pozitivnim stavom prema opijanju vikendom prva konzumacija nastupila je ranije nego kod onih koji smatraju da to nije u redu, a utvrđena razlika vrlo je blizu statističke značajnosti ($t=-1.907$; $df=97$; $P=0.059$).

Ako promatramo postoje li razlike između skupine učenika čiji roditelji znaju, od onih čiji roditelji ne znaju da oni konzumiraju alkohol, po broju pijanstava u zadnjih mjesec dana i učestalosti pijenja nije utvrđena statistički značajna razlika, ali po dobi prve konzumacije jest ($t=-2.857$; $df=94$; $P=0.005$): učenici čiji roditelji znaju da oni piju, probali su alkohol značajno ranije nego djeca čiji roditelji to ne znaju.

Kako bi dobili jasniju sliku odnosa između promatranih varijabli, izračunali smo korelacije, a njihov prikaz dan je u tablici 4. Za utvrđivanje povezanosti učestalosti konzumacije s ostalim varijablama izračunat je Spearmanov ro koeficijent korelacije jer se radi o ordinalnoj mjernoj skali, dok je povezanost ostalih varijabli izražena Pearsonovim r koeficijentom.

Tablica 4.: Korelacije (r ili ρ) između dobi, općeg uspjeha, prve konzumacije i broja opijanja u zadnjih mjesec dana (N=100).

	opći uspjeh	prva konzumaci ja	učestalost konzumaci je	broj opijanja
dob	-0,007	0,011	0,144	0,081
opći uspjeh		-0,070	0,024	-0,046
prva konzumacija			-0,253*	-0,280**
učestalost konzumacije				0,256**

LEGENDA:

** Korelacija je značajna na razini od 0.01

* Korelacija je značajna na razini od 0.05

Vrijeme prve konzumacije je u negativnoj i značajnoj korelaciji s učestalošću konzumacije ($\rho=-0,253$), te s brojem opijanja ($r = -0,28$) što znači da učenici koji su ranije konzumirali alkohol, konzumiraju ga češće i imaju više opijanja u zadnjih mjesec dana. Također, i potonje dvije varijable su u značajnoj korelaciji, i to pozitivnoj ($\rho=0,256$), što znači da ako i inače više piju, to su se više puta opili u zadnjih mjesec dana. Navedene korelacije su niske, pa promatrane varijable nisu u čvrstim vezama.

5. Rasprava

Naši rezultati o učestalosti pijenja alkoholnih pića kod učenika srednje medicinske škole u Zagrebu potvrđuju dosadašnje nalaze dobivene na domaćoj populaciji. U našem uzorku 91% učenika probalo je alkoholno piće. Oni koji su probali, najranije su to učinili s 11 godina, a najkasnije s 15. Čak 17,2% djece konzumiralo je alkohol u dobi od 11 godina, što je alarmantan podatak koji potvrđuje dosadašnji trend spuštanja dobne granice konzumacije alkohola, uz predviđanja su da će se takav nepoželjan trend i nastaviti. Najviše učenika, njih 28,3% prvi put je probalo neko alkoholno piće u dobi od 15 godina.

Kao razlog konzumacije alkoholnih pića najčešće navode društvo (kod 59% učenika), pa to potvrđuje da je utjecaj vršnjaka dominantni razlog konzumacije alkoholnih pića. Zabava je prvi razlog posezanja za alkoholom, no, učenici navode i druge razloge kao što je radoznalost, a neke na konzumaciju alkohola potiču i negativne emocije ili problemi u obitelji. 8% učenika dalo je više razloga za konzumaciju. Možemo pretpostaviti da su potonji posebno ranjiva skupina mladih koja alkohol koristi i kao sredstvo uklapanja u društvo, i kao način suočavanja s problemima. I Greblo navodi da je najčešći razlog opijanja vezan uz zabavu, dok su oni vezani uz probleme puno rjeđi (5).

U našem istraživanju, od djece koja su već konzumirala alkoholno piće, 28% je to prvi puta učinilo kod kuće. Nismo ispitali jesu li to učinili uz nazočnost i podršku roditelja, ili u situaciji kada su roditelji izbivali iz kuće, a oni iskoristili priliku za konzumaciju. Svakako bi to u budućim istraživanjima trebalo razgraničiti, jer bi ta informacija dodatno rasvijetlila ponašanje roditelja prema konzumaciji alkohola vlastite djece. Naši su rezultati donekle različiti od istraživanja na mladima u Međimurskoj županiji gdje je većina djece prvi puta probala alkohol u vlastitom domu, na nagovor nekog iz obitelji (15). Većina naših učenika (46%) prvi puta je alkoholno piće probala na zabavi, a dobivenu razliku možemo pripisati drukčijim običajima u promatranim regijama. Nakon zabave i obiteljskog doma, sljedeće mjesto gdje mladi dolaze u doticaj s alkoholom je park ili kod prijatelja. Trend druženja i opijanja u parku (kod nas prisutan s 13% u vidu prvih iskustava), posljednjih godina sve je

učestaliji, naročito u toplijim mjesecima, za što su razlozi različiti: manji trošak alkoholnih pića kupljenog u trgovini umjesto u kafićima, veća sloboda ponašanja, glazba po vlastitom izboru. Ta je pojava toliko uzela maha da gradska uprava grada Zagreba razmatra zabranu posjedovanja i konzumacije alkoholnih pića kod maloljetnika na javnim površinama (16), dok je npr. u Karlovcu navedena zabrana već uvedena (17).

U društvu se najčešće konzumira pivo, zatim žestoka pića, potom vino, pa kokteli, dok manji broj učenika miješa neka od ponuđenih pića. Rezultati se poklapaju s dosadašnjim istraživanjima. Naročito je zabrinjavajući podatak da se u zadnjih mjesec dana čak 5% djece opilo 5 ili više puta. Radi se o učenicima srednje medicinske škole, za koje možemo pretpostaviti da imaju veća znanja o utjecaju alkohola na organizam, nego ostala populacija srednjoškolaca, ali bez obzira na to prevalencija njihove konzumacije alkohola u prosjeku je s ostalim istraživanjima na mladima u Hrvatskoj.

Više od polovice učenika navodi da u njihovim obiteljima nitko ne pije (52%) što je vrlo blisko nalazu koji su Gajnik i Koražija utvrdili za Zagrebačku županiju (54%). Po saznanju učenika, za čak 51% učenika roditelji ne znaju za česta konzumiranja alkohola svoje djece, dok 45% roditelja zna, a samo 4 učenika navode da ne piju često predmnijevajući time da to i nije važna informacija za roditelje. Jednak postotak roditelja koji znaju da im djeca konzumiraju alkoholna pića, dobiven je i za Zagrebačku županiju (7). Mišljenja smo da bi u budućim istraživanjima bilo korisno ispitati kakva je roditeljska reakcija na saznanje o konzumaciji alkohola njihovog maloljetnog djeteta, jer bi ukazivala na to podržavaju li roditelji konzumaciju ili ne.

Bilo nam je zanimljivo ispitati i neke stavove mladih vezane uz konzumaciju alkohola. Čak 56% učenika smatra da je u redu opiti se vikendom, dok ih 44% smatra da to nije u redu. Većinom smatraju da se alkoholna pića konzumiraju u disco klubovima (57%), potom u parkovima ili u kafićima, o čemu vjerojatno zaključuju s obzirom na vlastito iskustvo. Svjesni su situacije, jer 92% učenika smatra da mladi danas puno piju.

Zabranu prodaje i točenja alkoholnih pića mladima od 18 godina, 41% učenika smatra opravdanom, 26% učenika ima negativan stav, a 33% nema o tome mišljenje. Takav stav u kontradikciji je s njihovim ponašanjem, što znači da su ipak svjesni negativnih učinaka konzumacije alkohola na ponašanje mladih, usprkos osobnoj konzumaciji. Radi preciznijeg uvida u odnos stava i ponašanja, preporuka je da u budućim istraživanjima uz ovo pitanje bude ponuđena skala (npr. od 1 do 5) koja bi odražavala finije razlike u intenzitetu stava, za razliku od grubih kategorija odgovora *da* i *ne*.

U našem uzorku mladići i djevojke ne razlikuju se značajno po učestalosti konzumacije alkoholnih pića, no, kao i u drugim hrvatskim istraživanjima koja su to ispitala (5, 6, 9, 13), utvrdili smo da mladići značajno više piju pivu, a djevojke žestoka pića i miješana pića (koktele, odnosno naziv koji se i kod nas sve više koristi je *long drinks*). Utvrđeno vrijedi i za zemlje obuhvaćene ESPAD-om 2011., čak i ako se radi o zemljama koje imaju poznatu tradiciju proizvodnje vina (11). Učenici po prvi puta probaju alkoholna pića značajno ranije nego učenice (12.68 godina, u odnosu na 13.5 kod djevojaka), što se također poklapa s dosadašnjim saznanjima.

Učenici koji smatraju da je u redu opijati se vikendom imaju statistički značajno više pijanstava u posljednjih mjesec dana, što je dobiveno i na riječkim srednjoškolcima (5). Prva konzumacija je kod učenika s pozitivnim stavom prema opijanju vikendom nastupila ranije nego kod onih koji smatraju da to nije u redu, razlika u dobi iznosi 6 mjeseci, i vrlo je blizu statističke značajnosti. Skupina učenika čiji roditelji znaju da djeca konzumiraju alkoholna pića, značajno su ranije započeli s konzumacijom nego djeca čiji roditelji to ne znaju. Nalaz je logičan: roditelji čija djeca duže piju, imali su realno više prilika primijetiti što se s djecom događa. Učenici koji su ranije konzumirali alkohol, konzumiraju ga češće i imaju više opijanja u zadnjih mjesec dana, a što učestalije piju, veći je i broj opijanja u zadnjih mjesec dana. Iako su utvrđene povezanosti niske, one ukazuju na trend. To što opći uspjeh ne korelira značajno ni s jednom promatranom varijablom, govori nam da konzumacija alkohola više nije problem rizične i problematične djece, već je masovna pojava prisutna i kod "dobro odgojene i pristojne mladeži", što spominju i drugi autori (15). Autorice su u svom kvalitativnom radu dobile vrlo zanimljive podatke iz različitih izvora, pa između ostalog navode da piju djeca i iz cjelovitih, funkcionalnih obitelji, da češće piju oni koji su skloniji družiti se sa starijima od sebe, te da se u osnovnoj školi obavezno planira pijeње na maturalcu (15).

Zašto je izuzetno važno preventivno djelovati na smanjenje konzumacije alkohola, naročito u periodu adolescencije? Adolescencija je faza formiranja, samodokazivanja, razvoja samostalnosti što često dovodi do sukoba s roditeljima, mladi su skloni rizicima više nego u bilo kojem drugom životnom periodu, radoznali su, privlače ih uzbuđenja, a uz sve to imaju vrlo skromno životno iskustvo, što ih čini podložnima lošim utjecajima. Tu svakako ubrajamo alkohol, ali i druge ovisnosti (pušenje, droga) koje često idu "ruku pod ruku". Što je osoba mlađa, brže razvija ovisnost o alkoholu uslijed veće osjetljivosti. Rana zlorababa alkohola će u većoj mjeri pogubno djelovati na psihološki, tjelesni i socijalni aspekt razvoja osobe. Već dvije do tri godine ovisnosti o alkoholu može dovesti do teških tjelesnih oštećenja.

Konzumiranje alkohola jednom tjedno tijekom vikenda relativno je uobičajena pojava kod srednjoškolaca, no u posljednje vrijeme zabrinjava povećanje „rizičnog pijenja“ tj. šest i više puta u mjesec dana, čija se učestalost zadnjih godina u Hrvatskoj povećala i kod dječaka i djevojčica. Za razliku od odraslih koji u većoj mjeri piju na "društveno prihvatljiv način", što znači češće, ali u manjim količinama, mladi piju rjeđe, ali gotovo uvijek s namjerom da se opiju, pri čemu nerijetko kombiniraju alkoholna pića s različitim lijekovima ili nedozvoljenim sredstvima kako bi što brže postigli opijenost. Zanimljivo je da mladi misle da mogu kontrolirati svoje pijenje, a pijanstvom smatraju samo ono stanje kad ne mogu stajati na nogama (15).

U ovaj rad nije bilo uključeno pitanje o ekscesivnom pijenju, ali smatramo da bi ubuduće to trebalo razmotriti. Alkohol mladima služi kao pokazatelj odraslosti, svojevrsno sredstvo društvene inicijacije, donosi im opuštenost, euforiju, potiče spontanost, prisnost s vršnjacima, ali i doprinosi pojavi različitih oblika neprimjerenog i rizičnog ponašanja kao što su prebrza vožnja, vandalizam, nasilje, promiskuitet, pa čak i prostitucija. Čak 55% učenika u našem istraživanju smatra da je nasilje pod utjecajem alkohola prisutno u svakodnevnom životu mladih. Također, ne treba zanemariti činjenicu da je alkoholna ovisnost povezana sa samoubojstvima (18), pa je tako utvrđeno da su među adolescentima koji puno piju čak 3 do 4 puta češći pokušaji samoubojstva nego inače (Wandle i sur., 1992)(19).

Hrvatski adolescenti ipak u većoj mjeri prepoznaju i očekuju negativne posljedice pijenja, za razliku od ranije (11).

Mnogi autori navode da je alkohol najopasnija droga na svijetu zbog svoje legalnosti, dostupnosti i društvene prihvatljivosti, pa prevencija konzumacije alkoholnih pića kod mladih zahtijeva od društva angažman na više različitih razina. O tome su već navedeni autori dali brojne prijedloge, pa mi ovdje možemo uglavnom sumirati ono što se u literaturi navodi.

Državna razina

Od izuzetne je važnosti početi strogo provoditi zakon o zabrani točenja, ali i prodaje pića mlađima od 18 godina. U trgovinama koje rade cijelu noć lako je kupiti alkoholno piće i mlađima od 18 godina, jer trgovci uglavnom ne provjeravaju dob mladih kupaca. Možemo pretpostaviti da za to nemaju ni volje, ni vremena kada se suoče sa skupinama mladih, "nabrijanih" mladića koji su po dobi "tu negdje". O tome govore i Uvodić-Đurić i sur.: mladi navode da ih u dućanu rijetko pitaju za godine, odnosno konobari i trgovci navode da mladi dolaze u mješovitim društvima, stariji kupuju, odnosno naručuju za mlade, pa je to nemoguće

kontrolirati. I konobari i trgovci smatraju da odgovornost nije na njima, već na roditeljima. Roditelji su, s druge strane, nezadovoljni neprovođenjem zakona u našem društvu (15).

Thaller navodi da se u dobi između 19. i 21. godine najviše konzumira alkohol, te smatra da bi trebalo dobnu granicu koja se odnosi na zabranu točenja alkohola povisiti na 21. godinu, kao što je propisano u SAD-u. Dodatno, moguće je smanjiti dostupnost alkohola ograničenjem sati dopuštene prodaje, te poreznom politikom koja bi visokom cijenom alkoholnih pića činila alkohol manje dostupnim (9). Kako navodi Mihajlović, osnovnoškolci sami kažu da zabrana točenja alkohola ne daje efekta, već bi trebalo više pažnje obratiti ponudi i promoviranju slobodnih aktivnosti, povećanju cijena alkohola uz smanjenje cijena sokova, te zabraniti reklamiranje alkoholnih proizvoda uz sportske aktivnosti (8). U svakom slučaju, primjenom pojedinačnih mjera neće se postići suzbijanje pošasti konzumacije alkohola kod mladih, već je potrebna nacionalna strategija.

Država bi trebala vršiti intenzivan pritisak na proizvođače i distributere alkoholnih pića. Svojevremeno je na kioscima bilo moguće kupiti dvije flaše bezalkoholnog pića u kompletu s jednom flašom žestokog pića po povoljnijoj cijeni. Možemo pretpostaviti da ciljano tržište za takve kombinacije proizvoda predstavljaju upravo mladi.

Pokušaji redukcije konzumacije alkohola od strane države ne predstavljaju gotovo nikada oštre rezove, već se redovito odvijaju "u rukavicama". Nastojanje da se potrošnja alkohola smanji vrlo je osjetljivo pitanje jer je alkohol implementiran u našu kulturu i vrlo raširen, pa bi drastične zabrane donijele političarima negativne bodove, a ujedno smanjile prihode koje država ima od prodaje alkoholnih pića.

Lokalna razina

U literaturi se ističe da nije dovoljno djelovati samo na djecu i mlade, već treba obuhvatiti roditelje i nastavnike. Posebnu ulogu u prevenciji ima obitelj, pa je rad s roditeljima od izuzetne važnosti. Roditelji moraju znati gdje i s kim im je dijete, te kada i kakvo im dolazi kući. Naime, obitelj često nije svjesna zloporabe alkohola u mladima sve dok se ne pojave problemi u školi i/ili s policijom. Mnogi roditelji često nesvjesno negiraju problem s alkoholom, jer se kod njih nerijetko javlja strah od prepoznavanja ovisničkog ponašanja, te osjećaj krivnje i odgovornosti. Snage u primarnoj prevenciji treba usmjeriti na osnaživanje osoba i osposobljavanje mladih ljudi da sami donesu pravilne odluke, usmjeriti ih u definiranje pozitivnih životnih ciljeva i jačanje međuvršnjačke pomoći. Treba raditi na osnaživanju samopouzdanja i samopoštovanja, te odlučnosti i uvjerenosti. U preventivnim

programima naglasak treba staviti na formiranje i mijenjanje stavova, za razliku od većine programa koji se sastoje od poučavanja i usvajanja informacija.

Razvoj životnih vještina i kompetencija kod djece i mladih pokazalo se vrlo učinkovitom strategijom u različitim studijama (4). Pohvalan je primjer projekta "Dobro nije što se puši, guta, pije" koji je proveden na području Zagrebačke županije, a koji obuhvaća ne samo edukaciju o štetnosti alkohola (uključujući i druge oblike ovisnosti), već i razvijanje pozitivnih vještina kod djece i roditelja (bolja komunikacija, razvoj samopoštovanja, definiranje životnih ciljeva, te za roditelje radionice na temu adolescencije, prepoznavanja znakova ovisnosti, razvijanja kvalitetne komunikacije i rješavanja konflikata) (7). Svakako bi bilo vrijedno imati uvid koliko je navedeni projekt polučio promjena u stavovima i navikama mladih ljudi i njihovih roditelja, o čemu nismo našli podatak. Na zadarskim studentima pokazalo se da nema povezanosti između njihove informiranosti o utjecaju alkohola i učestalosti opijanja, ali studenti koji imaju izrazito pozitivan stav prema alkoholu, opijaju se češće u odnosu na studente s negativnim stavom (20). To nam govori da je edukacija mladih neophodna, ali nikako dovoljna, jer će tek promjena stava voditi ka promjeni u ponašanju. Tako različiti autori navode da su najmanje djelotvorni programi bazirani isključivo na educiranju o štetnosti konzumacije alkohola (4). Istraživanje o djelotvornosti informiranja o ekscesivnom pijenju kod mladih u Nizozemskoj pokazalo je da se njihova konzumacija alkohola nije bitno razlikovala od skupine koja nije prošla edukaciju, a čak su svoju samoeфикаsnost u kontroli pijenja procjenjivali slabijom u odnosu na poredbenu skupinu (21). Koliko je rad s mladima na zadanu temu osjetljivo područje pokazuju rezultati dobiveni trogodišnjim praćenjem mladih u Nizozemskoj: postoji pozitivna povezanost između razgovora roditelja i djece o alkoholu (npr. razgovor o negativnim aspektima alkohola, usmjeravanje djeteta na druženje s prijateljima koji ne piju, ohrabivanje da ne konzumira alkohol) i konzumacije alkohola kod te iste djece godinu dana kasnije, naročito kod muške djece (22).

Također, potrebno je djecu poticati da se bave različitim produktivnim aktivnostima koji im mogu predstavljati izvor zadovoljstva ili ugone, npr. sportske ili umjetničke aktivnosti. Naime, pojedinci u našem istraživanju izjavljuju da se ne znaju zabaviti bez opijanja, pa djeci i mladima treba omogućiti iskustvo zabave i na druge načine.

Mediji

Mediji imaju veliki utjecaj na mlade ljude, te tako pridonose popularizaciji alkoholnih pića. Naročito se to odnosi na pivo koje spada u kategoriju prehrambenih proizvoda i kao takvo ne

podliježe zabrani reklamiranja. Medijski utjecaj naročito je izražen u vrijeme velikih sportskih događanja kada smo bombardirani vrhunski režiranim reklamama i lako pamtljivim sloganima koji promoviraju konzumaciju piva. Baranjec predlaže pridobivanje medija koji bi umjesto popularizacije alkohola, trebali informirati o njegovoj štetnosti (13).

Kako Gajnik i Koražija napominju, kampanje protiv konzumacije alkohola trebaju biti dobro koncipirane kako ne bi polučile suprotni efekt (7). Autori navode primjer slogana "Kad piješ, ne vozi" koje može upućivati da je piti normalno, samo tada ne treba sjedati za volan.

Mnoge kampanje usmjerene na suzbijanje ovisnosti ograničenog trajanja imaju tek kratkotrajni učinak na smanjenje konzumacije. Kampanja bi trebala biti višegodišnja i kontinuirana kako bi trajnije djelovala na promjene u stavovima čitavog niza generacija, pri čemu bi trebalo osmisliti povremena "osvježenja" i promjenu pristupa kako mladi ne bi postali otporni na nju.

6. Umjesto zaključka

Slika djece koja vikendom vuku najlonske vrećice s alkoholnim pićima nije ni povremena, ni bezazlena pojava, to je fenomen koji može imati dalekosežne posljedice na brojne aspekte individualnog razvoja pojedinca, na emocionalnoj, zdravstvenoj, ponašajnoj, socijalnoj, kao i posljedice na široj društvenoj razini (npr. socijalna, javnozdravstvena, ekonomska). Negativni učinci bit će vidljivi već sutra, neki tek sljedeće godine, a pojedini za desetak i više godina, te postaje upitno koliko smo sposobni sagledati prave razmjere te štetne pojave u budućnosti. Istraživanja na ovom području sve su brojnija, nadamo se da će se tako i nastaviti, ali ona moraju biti popraćena opsežnim djelovanjem na svim razinama društva.

Literatura

1. V. Božičević, Potrošnja duhana i alkohola kod učenika osnovnih i srednjih škola Ličko-senjske županije, ovisno o vrsti naselja u kojem žive i o veličini naselja u kojem se nalazi škola koju pohađaju, Hrvatski časopis za javno zdravstvo 7: 25 (2011).
2. V. Thaller, Više od pola samoubojstava skrivio je alkohol, <http://www.vjesnik.hr/html/2006/10/28/Clanak.asp?r=tem&c=3> (2006) Preuzeto 31.01.11.
3. S. Sakoman, M. Kuzman i Z. Raboteg-Šarić, Čimbenici rizika i obilježja navika pijenja alkohola među srednjoškolcima, Društvena istraživanja 8, 2-3 (1999) 373-396.
4. J. Mihić i J. Bašić, Preventivne strategije – eksternalizirani poremećaji u ponašanju i rizična ponašanja djece i mladih, Ljetopis socijalnog rada 15: 3 (2008) 445-471.
5. M. Greblo i J. Šegregur, (2010). Navika pušenja, konzumiranja alkohola i opojnih sredstava kod adolescenata, Hrvatski časopis za javno zdravstvo 6: 23 (2010).

6. A. Kružić Lulić, D. Delfin i D. Gajnik, Pušenje i pijenje alkohola kod srednjoškolaca Zagrebačke županije, *Hrvatski časopis za javno zdravstvo* 4: 16 (2008).
7. D. Gajnik i N. Koražija, Navika pušenja, konzumiranja alkohola i opojnih sredstava učenika šestih razreda osnovnih škola i program prevencije „Dobro nije što se puši, guta, pije“ u Zagrebačkoj županiji, *Hrvatski časopis za javno zdravstvo* 4: 16 (2008).
8. I. Mihajlović, Alkoholizam kod mladih, *Hrvatski časopis za javno zdravstvo* 6: 22 (2010).
9. N. Dekalić, Alkoholizam kod adolescenata u Samoboru, *Hrvatski časopis za javno zdravstvo* 4: 16 (2008).
10. Sažetak rezultata ESPAD istraživanja 2007, www.hzjz.hr/skolska/Sazetak_ESPAD_2007.pdf Preuzeto 08.05.2012.
11. http://www.hzjz.hr/skolska/espada_2011.pdf
12. M. Ajduković, S. Ručević i D. Šincek, Istraživanje rasprostranjenosti rizičnog i delikventnog ponašanja djece i mladih u urbanim sredinama – dodatni poticaj za ciljanu prevenciju, *Dijete i društvo* 10, 1-2 (2008) 27-46.
13. S. Baranjec, Strateški okvir Županijskog plana za zdravlje na temelju Županijske slike zdravlja u sklopu projekta "Rukovođenje i upravljanje za zdravlje u lokalnoj upravi i samoupravi" za Virovitičko-podravsku županiju, *Hrvatski časopis za javno zdravstvo* 5: 17 (2009).
14. V. Hudolin, Alkoholno piće i mladi. Školska knjiga, Zagreb, 1989.
15. D. Uvodić-Đurić, N. Slugan, A. Zadavec Baranašić, B. Malekoci Oletić, T. Žižek, Mladi i alkohol – prikaz rezultata kvalitativnog istraživanja pijenja alkohola među mladima Međimurske županije, *Hrvatski časopis za javno zdravstvo* 6: 23 (2010).
16. <http://www.vecernji.hr/zagreb/pivo-ili-vino-parku-moguće-jos-kratko-uvodi-se-zabrana-clanak-530844> Preuzeto 22.08.2013.
17. <http://www.karlovac.hr/news.aspx?NewsID=1199&PageID=1> Preuzeto 22.08.2013.
18. D. Karlović, R. Gale, V. Thaller, M. Martinac, K. Katinić i A. Matosić, Epidemiological study of suicide in Croatia (1993-2003) – comparison of Mediterranean and continental areas, *Collegium Antropologicum* 29:2 (2005) 519-525.
19. Z. Itković i S. Boras, Zlouporaba alkohola kao rizični čimbenik suicidalnog ponašanja adolescenata, *Acta Iadertina* 1 (2004) 33-43.
20. J. Šestan, Stavovi i navike pijenja alkohola među studentima Sveučilišta u Zadru, *Hrvatski časopis za javno zdravstvo* 3: 10 (2007).
21. M.J.E. Planken i H. Boer, Effects of a 10-minutes peer education protocol to reduce binge drinking among adolescents during holidays, *Journal of alcohol & drug education* 1 (2010) 35-52.
22. H. Van Der Vorst, W.J. Burk i R.C.M.E. Engels, The role of parental alcohol-specific communication in early adolescents' alcohol use, *Drug and alcohol dependence* 111 (2011) 183-190.